

Instytucjonalne wsparcie dla rodzin ubogich (na przykładzie działalności Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w gminie Jasienica Rosielna)

Plan pracy

W rozdziale pierwszym – teoretycznym, przedstawiono ogólne zagadnienia dotyczące ubóstwa jako problemu społecznego.

Rozdział drugi, również teoretyczny został poświęcony pomocy społecznej jako metodzie zabezpieczania społecznego.

W trzecim rozdziale – przedstawiono metodologię badań własnych.

Ostatni czwarty rozdział – analityczny, prezentuje wyniki badań własnych przeprowadzone w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Jasienicy Rosielnej na podstawie analizy dokumentów.

Ubóstwo, jako problem społeczny

Pojęcie ubóstwa bardzo często zarówno w języku potocznym jak i w piśmarstwie jest zastępowane określeniami „bieda”, „niedostatek”, „pauperyzacja”, „nędza”, „niedola”, „krytyczna sytuacja życiowa”, „upośledzenie społeczne”, „deprywacja społeczna”.

Ubóstwo to „stan poniżej pewnego zmiennego w czasie progu dochodowego lub progu realizacji potrzeb w odniesieniu do jednostki, rodziny lub grupy społecznej”¹.

¹ J. Boczoń, W. Toczyński, A. Zielińska, *Ubóstwo jako zjawisko społeczne oraz przedmiot pracy socjalnej* [w:] T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, Warszawa 1995, s. 341.

Ubogi człowiek to ten, którego środki finansowe są tak niskie, że nie pozwalają na realizację podstawowych potrzeb, w związku z czym musi korzystać z pomocy społecznej. Są to też niejednokrotnie osoby bardzo samotne i pozbawione poczucia bezpieczeństwa².

Jak podaje Janina Zabielska skutki ubóstwa można zauważyć we wszystkich dziedzinach życia społecznego: dla gospodarki, dla nastrojów społecznych, dla państwa, dla kultury, dla religii i moralności, dla polityki oraz dla demokracji³. Według Lidii Domańskiej walka z ubóstwem powinna przebiegać w sześciu kierunkach:

1. Podnoszenia kwalifikacji i wzbudzania aspiracji w szczególności młodzieży.
2. Interakcji społecznej, wymiany informacji pomiędzy wszystkimi uczestnikami życia społecznego.
3. Kształtowania postaw przedsiębiorczych i uruchamiania instrumentów prawno-finansowych sprzyjających samozatrudnieniu.
4. Zmiany mentalności i postaw.
5. Rozwijania samooceny lokalnej, współdziałanie formalnych i nieformalnych organizacji.
6. Przekazywania świadczeń⁴.

Pomoc społeczna jako metoda zabezpieczania społecznego

Obecnie w Polsce podstawowym aktem prawnym systemu pomocy społecznej jest ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej wraz z ostatnią zmianą z 27 kwietnia 2012 r. Według art. 2 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej pomoc społeczna jest to „instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożli-

² M. Radziukiewicz, *Zasięg ubóstwa w Polsce*, Warszawa 2006, s. 14.

³ J. M. Zabielska, *Ubóstwo a procesy marginalizacji społecznej*, Lublin 2007, s. 49–50.

⁴ L. Domańska, *Instytucjonalne wsparcie społeczne grup zagrożonych ubóstwem* [w:] B. Chrostowska, E. Kantowicz, C. Kurkowski (red.), *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej młodzieży*, Toruń 2010, s. 249–250.

wienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Instytucjami udzielającymi pomoc społeczną są ośrodki pomocy społecznej. Są one utworzone w gminach, w których pracują powołani do niesienia pomocy pracownicy socjalni⁵. Do najważniejszych zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym zalicza się:

1. Udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym.
2. Przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych.
3. Przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych.
4. Przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego.
5. Opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem.
6. Organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi.
7. Prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych.
8. Dożywianie dzieci.
9. Sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym.
10. Kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu.
11. Pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego.

⁵ Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004, nr 64, poz. 593).

12. Utworzenie i utrzymywanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników.
13. Przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych.
14. Praca socjalna⁶.

Metodologia badań własnych

Cel i przedmiot badań

- cel teoretyczno-poznawczy:

Ustalenie rodzaju, form oraz charakteru wsparcia i pomocy udzielanej rodzinom ubogim przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w gminie Jasienica Rosielna.

- cel praktyczno-wdrożeniowy:

Sformułowanie wniosków wskazujących na możliwości optymalizacji działań pomocowych na rzecz osób i grup społecznie zagrożonych ubóstwem.

Przedmiotem badań jest działalność Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej na rzecz wspierania rodzin ubogich.

Zmienna zależna główna i wskaźniki badań

Zmienna zależna główna to: działalność Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej na rzecz rodzin ubogich.

Wskaźnikiem empirycznym są dane uzyskane z analizy dokumentów Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Metody, techniki i narzędzia badawcze

Metoda – monografia problemu.

Technika – badanie dokumentów oraz wywiad.

Narzędzie badawcze – kwestionariusz wywiadu.

Teren badań

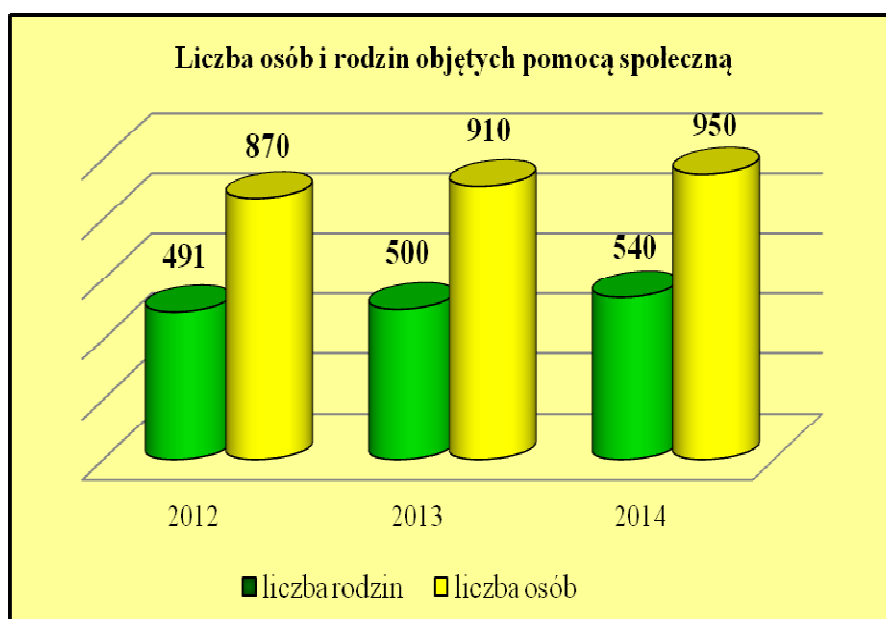
Terenem badań była gmina Jasienica Rosielna. Składa się ona z czterech miejscowości: Bliznego, Jasienicy Rosielnej, Orzechówki i Woli Jasienickiej. Obecnie liczy 7 886 mieszkańców⁷.

⁶ Art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004, nr 64, poz. 593).

Prezentacja wyników badań własnych

Charakterystyka grupy mieszkańców objętych pomocą

Wykres 1. Liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

Na przestrzeni badanych 3 lat zwiększała się liczba rodzin oraz osób, objętych pomocą społeczną. W gminie Jasienica Rosielna jest duża skala różnorodnych problemów, które dotyczą coraz większą grupę społeczną, uniemożliwiając im życie na godnym poziomie.

⁷ U. Brzuszek, *Internet*, w: <http://www.gops.jasienicarosielna.pl/>, 21.10.2014, s. 2.

Tabela 1. Typy rodzin objętych pomocą społeczną

Wyszczególnienie	Liczba rodzin		
	2012	2013	2014
Rodziny z dziećmi	312	317	321
o liczbie dzieci: 1	85	89	91
2	130	130	129
3	64	65	69
4	22	25	22
5	7	7	8
6	2	1	0
7 i więcej	2	0	2
Rodziny niepełne	28	28	29
o liczbie dzieci: 1	14	18	19
2	10	8	8
3	3	2	2
4 i więcej	1	0	0
Rodziny emerytów i rencistów	110	113	118
o liczbie osób: 1	55	55	55
2	28	29	29
3	8	10	11
4 i więcej	19	19	21
RAZEM	450	458	468

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

Na przestrzeni badanych 3 lat zwiększała się liczba rodzin korzystających ze wsparcia Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. Były to w szczególności rodziny posiadające dwoje lub jedno dziecko oraz rodziny emerytów i rencistów.

Tabela 2. Powody przyznania pomocy

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin		
	2012	2013	2014
Ubóstwo	360	400	411
Sieroctwo	2	1	3
Bezdomność	1	1	0
Potrzeba ochrony macierzyństwa	92	105	101
w tym: Wielodzietność	92	105	101
Bezrobocie	276	320	335
Niepełnosprawność	74	72	75
Długotrwała lub ciężka choroba	135	150	149
Bezradność w sprawach opiek.-wych.	3	5	8
w tym: Rodziny niepełne	1	3	4
Rodziny wielodzietne	2	2	4
Przemoc w rodzinie	7	10	8
Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	0	0	0
Alkoholizm	8	15	13
Narkomania	0	0	0
Zdarzenia losowe	4	2	1
Sytuacja kryzysowa	0	1	1
Kłęska żywiołowa	0	0	0
RAZEM	964	1083	1105

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

Głównym powodem przyznawania pomocy przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej rodzinom ubogim było bezrobocie. Nie osiągnięcie dochodów przez rodzinę spowodowało powstawanie szeregu innych negatywnych konsekwencji takich jak ubóstwo, bezdomność, alkoholizm, długotrwałe choroby itd.

**Formy pomocy, ich liczba i źródła finansowania pomocy
w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Jasienicy Rosielnej**
**Tabela 3. Formy pomocy udzielanej przez Gminny Ośrodek Pomocy
Społecznej**

Formy pomocy	Liczba rodzin		
	2012	2013	2014
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną	0	0	0
Specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi	0	0	0
Zasiłki stałe - ogółem	14	14	14
w tym przyznane dla osoby: samotnie gospodarującej	13	13	12
osoby pozostającej w rodzinie	1	1	2
Zasiłki okresowe - ogółem	186	190	200
w tym przyznawane z powodu: bezrobocia	169	164	183
długotrwałej choroby	14	20	15
niepełnosprawności	7	6	2
Schronienie	1	1	1
Posiłek	268	290	310
w tym: dla dzieci	268	290	310
Ubranie	2	3	3
Usługi opiekuńcze - ogółem	42	54	60
w tym: specjalistyczne	0	0	0
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego	4	3	4
Zasiłki celowe w formie biletu kredytowanego	0	0	0
Sprawianie pogrzebu	0	0	0
Inne zasiłki celowe i w naturze ogółem	222	200	210
w tym: zasiłki specjalne celowe	87	65	70
Pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie	0	0	0
Poradnictwo Specjalistyczne (prawne, psychologiczne, rodzinne)	0	2	4
Interwencja Kryzysowa	0	0	0
Praca Socjalna	44	52	66
Odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej	6	5	6
RAZEM	1353	1375	1473

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

Na podstawie dokonanej analizy dokumentów obserwuje się systematyczny wzrost liczby udzielanych form pomocy rodzinom ubogim przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. W największym zakresie została przyznana pomoc rodzinom w postaci: zasiłków okresowych, posiłków, zasiłków celowych i w naturze, pracy socjalnej oraz usług opiekuńczych.

Tabela 4. Liczba i kwota świadczeń udzielana rodzinom przez GOPS

Formy pomocy	Liczba świadczeń			Kwota świadczeń (zł)		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Zasiłki stałe – ogółem	147	150	150	50 715	55 800	56 300
w tym przyznane dla osoby: samotnie gospodarującej	129	130	125	45 046	47 015	49 540
osoby pozostającej w rodzinie	18	20	25	5569	5700	6130
Zasiłki okresowe – ogółem	1454	1866	2000	659 823	650 340	665 400
w tym przyznawane z powodu: bezrobocia	1301	1530	1450	591 751	610 000	630 113
długotrwałej choroby	75	80	82	35 165	39 480	38 900
niepełnosprawności	52	45	53	22 272	25 340	26 000
innego niż wymienione powyżej	26	20	22	10 635	12 456	12 890
Schronienie	366	350	345	6000	6300	6500
Posiłek	69 740	70 200	68 700	187 104	173 000	183 200
w tym: dla dzieci	69740	70 200	68 700	187 104	173 000	183 200
Ubranie	2	3	3	344	350	350
Usługi opiekuńcze – ogółem	24 702	26 236	26 299	428 827	446 670	447 000
w tym: specjalistyczne	0	0	0	0	0	0
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego	4	3	4	11 000	8 000	10 000
Zasiłki celowe w formie biletu kredytowanego	0	0	0	0	0	0
Sprawianie pogrzebu	0	0	0	0	0	0
Pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie	0	0	0	0	0	0
Poradnictwo specjalistyczne (prawne, psychologiczne, rodzinne)	x	x	x	x	x	x
Interwencja kryzysowa	x	x	x	x	x	x
Praca socjalna	x	x	x	x	x	x
Odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej	56	50	59	112 575	105 222	136 800
RAZEM	167 812	170 883	2 700 189	2 700 189	2 669 330	2 752 797

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

W największej liczbie a zarazem kwocie została przyznana pomoc rodzinom w postaci: zasiłków okresowych, posiłków, zasiłków stałych, schronienia oraz usług opiekuńczych. W celu złagodzenia skutków ubóstwa instytucja w największym zakresie udzieliła rodzinom pomocy w formie finansowej. Ponadto Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej każdego roku przeznaczał coraz większą kwotę pieniędzy na pomoc osobom samotnie gospodarującym, bezrobotnym, bezdomnym, a także dzieciom zapewniając im darmowe posiłki w szkołach.

Tabela 5. Środki finansowe dysponowane przez GOPS na wsparcie rodzin ubogich

Źródła środków finansowych	Kwota środków (zł)		
	2012	2013	2014
środki własne	522 783	586 214	634 596
dotacje	3.59 447 582	3.43 546 891	3.26 126 182
RAZEM	3.59 970 365	3.44 133 105	3.26 760 778

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

Na podstawie dokumentacji zauważa się, że instytucja na pomoc rodzinom ubogim przeznaczała środki własne jak i pozyskane ze strony państwa tj. dotacje, które stanowiły największe źródło finansowe Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej o zasięgu lokalnym prowadzone przez Gminę

Gmina prowadzi (tabela 6) jeden Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Ponadto instytucja nie uruchomiła wielu innych placówek wymienionych w dokumentacji tj. jadłodajni, noclegowni, schronisk dla bezdomnych, domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży czy domów pomocy społecznej. Jest to spowodowane dysponowaniem zbyt małymi środkami własnymi, które nie pozwalają na ich uruchomienie.

Tabela 6. Jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej o zasięgu lokalnym prowadzone przez Gminę

Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba osób korzystających		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Domy Pomocy Społecznej	0	0	0	0	0	0
Ośrodki wsparcia	1	1	1	37	38	38
w tym: ośrodki wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi	1	1	1	37	38	38
w tym: środowiskowe domy samopomocy	1	1	1	37	38	38
Dzienne domy pomocy	0	0	0	0	0	0
Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiety w ciąży	0	0	0	0	0	0
Noclegownie, schroniska, domy dla bezdomnych	0	0	0	0	0	0
Kluby samopomocy	0	0	0	0	0	0
Jadłodajnie	0	0	0	0	0	0
Rodzinne domy pomocy	0	0	0	0	0	0
Mieszkania chronione	0	0	0	0	0	0
Ośrodki interwencji kryzysowej	0	0	0	0	0	0
Jednostki specjalistycznego poradnictwa	0	0	0	0	0	0
Kluby integracji społecznej	0	0	0	0	0	0
RAZEM	1	1	26	37	38	38

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GOPS.

Wnioski i podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy dokumentacji Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jasienicy Rosielnej na przestrzeni lat 2012–2014 autorka sformułowała następujące wnioski:

1. Na przestrzeni badanych 3 lat zwiększała się liczba rodzin oraz osób, objętych pomocą społeczną. W gminie Jasienica Rosielna jest duża skala różnorodnych problemów, które dotyczą coraz większą grupę społeczną, uniemożliwiając im życie na godnym poziomie.
2. Na przestrzeni badanych 3 lat zwiększała się liczba rodzin korzystających ze wsparcia Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. Były to w szczególności rodziny posiadające dwoje lub jedno dziecko oraz rodziny emerytów i rencistów.
3. Głównym powodem przyznawania pomocy przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej rodzinom ubogim było bezrobocie. Nie osiągnięcie dochodów przez rodzinę spowodowało powstawanie szeregu innych negatywnych konsekwencji takich jak ubóstwo, bezdomność, alkoholizm, długotrwałe choroby itd.
4. Na podstawie dokonanej analizy dokumentów obserwuje się systematyczny wzrost liczby udzielanych form pomocy rodzinom ubogim przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. W największym zakresie została przyznana pomoc rodzinom w postaci: zasiłków okresowych, posiłków, zasiłków celowych i w naturze, pracy socjalnej oraz usług opiekuńczych.
5. W największej liczbie a zarazem kwocie została przyznana pomoc rodzinom w postaci: zasiłków okresowych, posiłków, zasiłków stałych, schronienia oraz usług opiekuńczych. W celu złagodzenia skutków ubóstwa instytucja w największym zakresie udzieliła rodzinom pomocy w formie finansowej. Ponadto Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej każdego roku przeznaczał coraz większą kwotę pieniędzy na pomoc osobom samotnie gospodarującym, bezrobot-

nym, bezdomnym, a także dzieciom zapewniając im darmowe posiłki w szkołach.

6. Na podstawie dokumentacji zauważa się, że instytucja na pomoc rodzinom ubogim przeznaczała środki własne jak i pozyskane ze strony państwa tj. dotacje, które stanowiły największe źródło finansowe Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. Biorąc pod uwagę zasięg ubóstwa w gminie oraz kwotę środków własnych, którymi dysponowała instytucja w badanych latach można wnioskować, że byłaby ona nie wystarczająca, aby zapewnić pomoc wszystkim rodzinom i jednostkom. Dzięki pozyskanym dotacjom Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej mógł udzielić wsparcia wszystkim zgłaszającym się rodzinom będącym w ciężkiej sytuacji losowej.
7. Gmina prowadzi jeden Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Ponadto instytucja nie uruchomiła wielu innych placówek wymienionych w dokumentacji tj. jadłodajni, noclegowni, schronisk dla bezdomnych, domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży czy domów pomocy społecznej. Jest to spowodowane dysponowaniem zbyt małymi środkami własnymi, które nie pozwalają na ich uruchomienie.

Przedstawione powyżej wnioski pokazują pełny obraz sytuacji rodzin zamieszkujących gminę Jasienica Rosielna. Większość z nich z powodu różnych niekorzystnych zjawisk żyje poniżej minimalnego progu socjalnego. Nie mogą one realizować swoich potrzeb, aspiracji, marzeń, gdyż ubóstwo bardzo ich ogranicza co w konsekwencji prowadzi do konieczności korzystania z pomocy instytucjonalnej. Rola pomocy społecznej wobec rodzin potrzebujących nie może w takich sytuacjach ograniczać się jedynie do wypłaty świadczeń pieniężnych. Coraz większe znaczenie ma praca socjalna (zwłaszcza systemowa praca socjalna z rodzinami wieloprogowymi), wobec której zasiłki są jedynie uzupełniającą formą świadczeń. Najskuteczniejszym sposobem walki z ubóstwem jest jednak zintegrowana polityka społeczna, która daje równe szanse

na zdobycie wykształcenia, ochronę zdrowia, itd., czyli zapobiega wykluczeniu z rynku pracy i marginalizacji społecznej oraz ubóstwu. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ma na celu zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz umożliwienie im bytowania w warunkach odpowiadających godności człowieka. Ponadto powinien w miarę możliwości doprowadzić do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem.